

Publicerad 28 jan 2008 14:07

Den vite konsumentens börda

Tanken att vår konsumtion ska rädda världen från klimatförändringarna liknar den koloniala föreställningen om "den vite mannens börda". Vi står inför en gigantisk desillusionering när det gäller teknikens framtidslöften, menar Alf Hornborg.

Ur vårt europeiska och nordamerikanska överflöd växer en alltmer utbredd övertygelse om det ohållbara i våra livsmönster. Men det blir samtidigt alltmer uppenbart att världssamhällets överklass inte är beredd att lämna ifrån sig sina privilegier frivilligt. Tjugo års retorik om "hållbar utveckling" må ge sken av konsensus, men nu tvingas dess motstridiga budskap obönhörligen upp till ytan. Polariseringen mellan tillväxtvisioner och överlevnadsfrågor är åter tydlig. Själva vårt prat om "hållbar utveckling" är ohållbart.

SÅ SENT SOM i december 2007 belönades en amerikansk före detta vice-presidents systemkritiska film om den annalkande klimatkatastrofen med Nobels fredspris samtidigt som Svenskt Näringsliv drev en grandios kampanj för att få oss att konsumera mera. Timbros allestädes närvarande budskap är att det är ökad konsumtion som kommer att rädda världen. Överallt möter vi samma argument: Sluta för Guds skull inte att köpa kinesernas varor! Det är ju deras chans att utvecklas och betala för en renare miljö!

Inför detta argument står många av oss tysta. Att leva i överflöd är alltså att visa solidaritet med världens fattiga? Men varför känns tanken så kusligt välbekant? Påminner den inte om Rudyard Kiplings egendomliga resonemang om "den vite mannens börda"? Kolonialism som välgörenhet! Eller till och med om de vita plantageägarnas reaktion i den amerikanska Södern, när det föreslogs att slaveriet skulle avskaffas? Vad skulle slavarna ta sig till utan sina herrar?

DEN FRANSKE antropologen Maurice Godelier har påpekat att samhällen i alla tider har varit benägna att framställa ojämnt utbyte och exploatering som om det vore ett rättvist byte av tjänster. Slavarna skulle vara tacksamma mot sina ägare, medeltidens livegna mot sina feodalherrar, inkahärskares undersåtar mot sin gudomliga kejsare. De som alstrar överflödet skall vara tacksamma för de smulor som kommer dem till del. Är det därför vi i dag pratar om "arbetsgivare" och "arbetstagare"? Är det därför vårt budskap till de fattiga länderna i syd är att de bör vara tacksamma för att få sälja sina underbetalda arbetstimmar och naturresurser till det kapitalstinna nord?

Innerst inne förstår vi nog alla att det fossilbränsle drivena industrisamhället närmar sig vägs ände. Irakkriget och klimatkrisen är två sidor av samma mynt. Problemen med att fortsätta importera billig energi och att fortsätta exportera entropi (materiell oordning till exempel i form av koldioxidutsläpp) blir alltmer ohållbara. Men vi glömmer lätt att vår historiska erfarenhet av "billig energi" är lokaliserad i rummet såväl som i tiden. Fossil energi har upplevts som "billig" endast inom världssamhällets kärnländer. I Peru eller Mozambique har oljan aldrig varit "billig" - folkflertalet har helt enkelt inte haft

råd med den.

Våra föreställningar om framsteg och utveckling framställer de globala ojämlikheterna i nuets värld som om de vore olika stadier i tiden. Därför ler vi åt tanken att svenskar ännu en gång skulle kunna bli hänvisade till vedbränsle och dragdjur, trots att det är den verklighet som folkflertalet i världssamhället i dag befinner sig i. Den oljedrivna tekniken ser vi som ett "nu" snarare än som ett "här".

DEN GODA MILJÖ som Sverige i dag stoltserar med har möjliggjorts av ett sekel av massiv import av fossila bränslen. Det är så vi har kunnat avlasta våra skogar från det urgamla kravet att erbjuda ved till våra hem, foder åt våra betesdjur och störrar till våra gårdsgårdsbyggen, samtidigt som våra åkermarker har tillförts näringsämnen och andra förbättringar som alla bygger på oljan.

Därför har vi i dag 60 procent mera skog och bördigare åkrar i Sverige än för hundra år sedan, medan exporten av skogsprodukter blivit en av våra viktigaste inkomstkällor. Men är det detta recept på "utveckling" vi nu vill föreslå de så kallade utvecklingsländerna, som uppmanas gå i våra fotspår? Varifrån ska de i så fall hämta sin olja?

I ett par seklers tid har de industrialiserade delarna av världen levt på fossila bränslen och därmed också kunnat utveckla en ekonomisk teori som hävdar att vi har befriats från den produktiva jordytans begränsningar. Detta innebar ett förkastande av den så kallade fysiokratin, som på 1700-talet betraktade jorden som den enda produktionsfaktorn som alstrade ett nettovärde. Sedan den industriella revolutionen har vi européer levt på forna tiders solinstrålning, lagrad i jordskorpan.

Nu inser vi att fossilbränsleåldern utgör en historisk parentes men tänker oss så kallade biobränslen (till exempel etanol) som ersättning för oljan. Vi utgår alltså ifrån att den teknik som hittills drivits med koncentrerad energi från miljontals år av solinstrålning i framtiden skall kunna vidmakthållas med samma årliga mängd solinstrålning som våra agrara förfäder (och våra medmänniskor i nuets syd) haft tillgång till.

MEN DÅ UPPTÄCKER vi att enbart den svenska drivmedelsförbrukningen, översatt i biobränslen, skulle kräva mer än dubbelt så stor åkerareal som det finns i Sverige, alternativt nästan hela vår årliga skogsavverkning. Ändå tillhör Sverige de mest gynnsamt lottade industriländerna, när det gäller tillgång till ekologiskt produktiv areal. Är det dags för ekonomerna att damma av fysiokratin?

Den senast hägrande lösningen på detta dilemma är att vi hämtar våra biobränslen från Brasilien, Mozambique och andra stora, fattiga länder i syd. Trots att vi får höra att etanolproduktion kan ge upphov till minst lika mycket växthusgaser som fossilbränsleanvändning, att den leder till ökad avverkning av tropisk regnskog och minskad biodiversitet, att den förmodligen kan försörja färre hästkrafter per hektar än vanligt hästfoder och - allvarligast av allt - att den leder till högre livsmedelspriser och ökad undernäring bland de fattiga i syd.

Vi tvingas skärskåda vår "teknomassa" - den teknologiska infrastruktur som vi har ackumulerat i ett par seklers tid och som nu konkurrerar med mänsklig biomassa om livsutrymmet på vår begränsade planet. Nu skall det odlas majs inte för att försörja hungrande människor utan för att driva våra stadsjeepar. Men landsbygdsbefolkningen i Mozambique bör vara tacksam för att vi tar deras billiga mark och billiga arbetstimmar i anspråk, och erbjuder dem en väg mot "utveckling".

VI STÅR INFÖR en gigantisk desillusion när det gäller teknikens framtidsloften. Det som ytterst håller våra maskiner rullande är köpkraft och världsmarknadspriser. Det har man bittert fått erfara i de numera avindustrialiserade delar av det forna Sovjetunionen, där man tvingats återgå till dragdjur därför att man inte har haft råd med reservdelar och bränsle till sina traktorer. Vilken framtid går vi européer själva till mötes? Kommer "hållbar konsumtion" och "hållbar produktion" att rädda oss? Är det med andra ord etik och teknik vi ska tro på?

Vi bör nog inte ha alltför höga förhoppningar om någondera. De oundvikliga omställningarna i historien har sällan varit frivilliga. När den amerikanska finansbubblan slutgiltigt brister lär vår moderna världsbild möta samma öde. Finansbubblan upprätthålls nämligen av en kulturell bubbla som lika frenetiskt kämpar för att undvika konkurs: drömmen om maskinen.

Liksom Påsköns stenstatyer och mayafolkets tempelpyramider har vår maskinteknologi blivit en så oundgänglig del av vår identitet och livsmening att den måste bevaras till varje pris - även till priset av de ekosystem som skulle kunna trygga vår överlevnad.

Alf Hornborg

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.